

Megjegyzés(3): Kevés vagy sok tárgyat használunk – ebben a kérdésben döntést kell hoznia a tanárnak. Ha kevés tárgyat használunk, akkor mindegyikhez kell egy-egy mondat is, hogy valóban azzal foglalkozhassunk, hogy mit mond, mit árul el a tárgy a gazdájáról, és ne a tárgy történetét írjuk helyette (kapta vagy vette...). A sok tárgy egyidejű alkalmazása – például egy megpakolt hátizsák – a maga információdömpingjével egy sor személyiségtartományról adhat fontos információt. A konvenció alkalmazására való felkészülés mindig magába foglalja azt, hogy az egyes tárgyak kiválasztása után kérdéseket is kitalálunk azokhoz. Ezek a kérdések tematizálhatják is a közös tevékenységet.

Hullám

Leírás: Döntési helyzet, éles konfliktushelyzet, de legalább egy erős, feszült helyzet vizsgálata a tárgya ennek a mélyítő konvenciónak, amelynek során a szemben álló feleket, az érintetteket ábrázoljuk állóképpen. Az állókép megalkotása is lehet részletező munka eredménye. A HULLÁM konvenciónál az állókép fokozatos, szakaszolt életre keltésével dolgozunk.⁵ A sűrített pillanatban kettő vagy három fős szituációban előre egyeztetett sorrendben tehetnek az egyes figurák egy-egy mozdulatot, és adhatnak hozzá hangot is (ez nem csak verbális lehet, vokális hatásokkal is dolgozhatunk). Ezt követően újabb „hullámok” következhetnek. (ezzel ismét előrébb jutottunk néhány „filmkockával”. Rutinos csoport esetében a szereplők száma lehet nagyobb is. Tanári közreműködéssel egész csoportos és csoportbontásos munkaszervezéssel egyaránt használható forma.

A jelenetnek a HULLÁM konvencióval feldolgozott részlete többször is visszajátszható: ez lényegi eleme, hiszen egyfajta kísérlet, amit végzünk. Változtathatunk a mozdulatok sorrendjén, amit a csoport határozhat meg, és ami nyilván függ a figurák közötti, a jeleneten belüli erőviszonyoktól, de az egyes figurák adott pillanatban érvényes állapotától is.

Egy-egy szituáció kibontásakor indító elemként is alkalmazhatjuk ezt a konvenciót: lassítva kezdünk, mozdulatról mozdulatra végezzük a magunk elemző munkáját – ami rendkívül fontos része ennek a konvenciónak! –, majd újraindítást követően normál tempóra gyorsítunk fel.

Az egy-egy gesztusból + hanghatásból álló sorozatoknak (hullámoknak) erős jelentésteremtő vagy -módosító hatása is lehet, továbbá felszínre hozhatnak olyasmit is, ami addig a résztvevők számára rejtve maradt.

(Kezdő csoportoknak a gesztus + mondat lesz a könnyebben elérhető formanyelvi változat, a vokális hatások alkalmazásától való idegenkedés, az ilyen irányú gátlások miatt gyakoribb.)

Megjegyzés: Ez a konvenció drámában és színjátszásban (pl. egy jelenet elemzésekor) egyaránt alkalmazható (drámában, mint említettük, főként a mélyítő szakaszban).

Reflektorfény

Leírás: Csoportra épülő drámák bármelyik szakaszában alkalmazható konvenció.

⁵ Jonathan Neelands és Tony Goode hivatkozott művében szereplő leírásból kiindulva (*The ripple*, 31. o.). A nyersfordítás Deák Éva és Konczer Kinga munkája.

Többnyire *nem* tervezett az alkalmazása, azt a „pillanatnyi szükség” diktálja. Technikailag nagyon egyszerű: egy képzeletbeli reflektorfényt irányítunk a csoportos improvizáció bizonyos, a játék vezetője által kiválasztott, valamilyen szempont alapján körülhatárolható részére. Ezt a foglalkozás vezetője be fogja mondani (példa: a falu főterén játszódó jelenetben sok szereplő van – „nézzük meg, hogy miről folyik a szó a bíró, a jegyző és a falu papja között!”). A csoportos improvizáció többi része befagy, míg a képzeletbeli fénykör által kiemelt részben lévő egyéni, páros vagy kiscsoportos improvizáció folytatódik 5-10 másodpercig –, a többiek pedig figyelik a kiemelt rövid jelenetrészt. Újabb jelzésre az egész csoport játéka folytatódik. Több hasonló, rövid kiemelés következhet egymás után.

Megjegyzés(1): A REFLEKTORFÉNY alkalmazása hasonló célokat szolgálhat, mint a Zoom⁶ nevű konvenció.

Megjegyzés(2): Felvetődik a kérdés, hogy ha megtudunk valami újat a kiemelt jelenetből (és mi másért alkalmaznánk ezt a technikát?), akkor azt tudhatjuk-e a szerepeinkből, a fikción belül? Ha a válasz egyszerű „nem” lenne, akkor jogosan vetődhetne fel a kérdés, hogy akkor ennek mi haszna a drámában. De óvatos és kissé körmönfont tanári nyelviséggel megoldható sok minden, és legalább részlegesen beemelhetők az elhangzottak. Például: „pletykák kezdtek terjedni az emberek között arról, hogy...”, vagy „a közelükben állók hallottak ezt-azt”.

Maga a technika mintha azt kérné a játszóktól, hogy szerepeik szerint szolgáltatassák ki magukat, és ez (érthető okokból) nem biztos, hogy mindenkinek tetszeni fog.

Megjegyzés(3): A konvenció alkalmazása és az imént említett probléma is hasonló ahhoz, mint ami a GONDOLATKÖVETÉS nevű konvenciónál már felmerült.⁷

Távírányító

Leírás: Egész csoportos jelenet esetén alkalmazható konvenció: a cselekményt úgy mutatjuk be, mintha képernyőn vagy kivetítőn néznénk egy felvételt és távirányítóval irányítanánk. Időnként megállíthatjuk a felvételt, hogy kimerevített képet kapjunk. Ez a kép természetesen elemezhető, a szereplők – a drámás gyakorlatban ismert és a GONDOLATKÖVETÉS konvenciónál⁸ részletezett jelzésekkel – akár meg is szólaltathatók. Ezzel egymást követő állóképek jönnek létre, mintha az adott eseményt elemeire bontanánk. A képeket vissza lehet pörgetni és újra le lehet játszani, lévén a mi távirányítónk erre is kiválóan alkalmas.

További lehetőségként kiscsoportos improvizációkat is meg lehet eleveníteni úgy, mintha a képzeletbeli távirányítóval csatornát váltanánk.

Megjegyzés: Ha élünk ezzel az utóbbi megoldással, akkor sok rokon vonás fedezhető fel az előző, REFLEKTORFÉNY nevű konvencióval. És ebben az esetben az ott kifejtett problémakör – „tudható-e a játék részeként az, amit szerepen kívül láttunk” – itt is jelentkezik.

⁶ Kaposi László: *Régi-új konvenciók*, in DPM 68. szám (2020/3), 2-8. oldal

⁷ Kaposi László: *Gondolatkivetítésre épülő konvenciók*, DPM 71. szám (2021/2), 13-23. oldal

⁸ Ld. az előző lábjegyzetet!

Szerepváltó

Leírás: Az éppen szereplő csoporttag cseréjére épülő konvenció.⁹ A rituálé és az annak részét képező egyezményes jel, ami a szerepcserére való felszólítást jelzi minden csoport esetében lehet más és más: „helyi egyezmény”. Az lényeges, hogy az adott csoport tagjai tisztában legyenek az általuk használt gesztusok jelentésével. A cserét lehet kívülről indítani, a nézők közül valaki kijelöli az egyik szereplőt, akár egyszerű rámutatással lehet jelezni, hogy kit kíván cserélni. De a jelenetben lévő szereplő is kérheti a cserét. (Akár a különböző sportágakból származó jelzéseket is használhatjuk.)

Megjegyzés(1): A dramatikus tevékenységet kedvelő csoportoknál inkább az várható, hogy örömmel játsszák a szerepeket, eszük ágában sem lesz leadni azokat. De a kezdő, a rögtönzésben még bizonytalan csoportoknál, olyanoknál, akiknek még nagyon új a dramatikus tevékenység, ez gyakrabban előfordulhat.

Fontos, hogy a csere a játék folyamatosságának megőrzése mellett történjen, ami időnként nem is könnyű technikai feladat.

Lehet úgy is alkalmazni ezt a konvenciót, hogy a tanár jelzi a cserét: ennek a pedagógiai okok mellett (például azért, hogy a dráma fontos helyzeteiben a csoportból többen is játéklehetőséghez jussanak) dramaturgiai okai is lehetnek.

Megjegyzés(2): Ha a konvenció gyakorlata valamelyest emlékeztet bennünket a fórumszín ház technikájára, akkor az lehet, hogy nem a véletlen műve. A szereplő cseréjében rokonítható megoldásokról van szó. De csak ebben!! A fórumszín ház összetettebb, bonyolultabb konvenció, amivel mélyebb rétegeket is elérő, kifinomultabb munka végezhető.

Időrend

Leírás: Ha kevés jelenettel dolgozunk, akkor erre a konvencióra nincs szükség. Egyéb esetekben viszont hasznos lehet. Ennek a „kőbalta-egyszerűségű” konvenciónak a célja: rakjuk időrendbe, ami elkészült! Miután már jó néhány kiscsoportos vagy páros jelenetet dolgoztunk ki a központi drámai szituáció előtti és/vagy utáni idősíkokban, a csoport néhány tagja megformál egy állóképet – olyan képet, amelyik ennek a központi szituációnak az első másodperceit jeleníti meg. Ennek megalkotásában segíthet, ha a résztvevők közben jó néhány drámatanári kérdést kapnak: ki hol áll, kire néz, mit csinál, kihez van közel vagy távol, és a „miértek” sora is jöhet. Dolgozhatunk úgy is, hogy a kérdésekre kapott válaszokon keresztül épül fel az állókép. Ezt az állóképet a rendelkezésre álló tér közepére helyezzük, majd megkérjük a kiscsoportokat, hogy állítsák az egyik csoporttagjukat az előzetesen kijelölt idővonalon arra a helyre, amit szerrintük az általuk korábban kidolgozott jelenet elfoglal a központi jelenethez képest.

Csak olyan esetekben lehet szükség erre a konvencióra, amikor a résztvevők egy életszakaszból sok jelenetet dolgoznak ki, rövid jelenetekkel, avagy állóképekkel végeznek gyűjtőmunkát, és egy idő után már nem biztos, hogy tudják, hogy mikor és hol vannak, illetve merre tartanak... Ilyen esetekben segíthet a rendrakásban ez a konvenció.

⁹ Jonathan Neelands és Tony Goode hivatkozott művében szereplő leírásból kiindulva (*Tag-role*, 53. o.). A nyersfordítás Deák Éva és Konczer Kinga munkája.

A konvenció alkalmazásának legérdekesebb része az, amikor már minden kiscsoportos vagy páros jelenetnek megtaláltuk a helyét ezen a fizikailag is leképezett idővonalon, és a jelenetek nyitó és záró képének felvillantásával újra is játszunk a folyamatot. Nem kell a teljes jelenetsoron végigmenni, elegendő lehet a képek (természetesen állóképekkel történő) „átlapozása”. A fragmentumok egymás mellé helyezése, ezzel a folyamat felmutatása néha egészen érdekes tapasztalatokat hozhat. (Vagy ha éppen nem, akkor is lehet maga a forma érdekes és szórakoztató.)

Példa: A *Honvág* című (Drámapedagógiai Magazin 43. szám), egy házasság szétesését vizsgáló drámában kisebb csoportok egy sor jelenetet, illetve állóképet dolgoztak ki, melyek az előzményeket, az udvarlást, a kibontakozó, majd az elhalványuló szerelmet, végül a megkeseredett kapcsolatot jelenítették meg. Ezek elhelyezése az idővonalon néha nem is annyira egyszerű, akár vitákat válthat ki, és hasznos eszköz lehet.

Mi lenne, ha...?

Leírás: Egy ismert szabályjáték konvencióvá alakítása. Mint ahogy a *Játékkönyv* című füzetem 2013-as, sokadik kiadásában és utánnomlásában írtam: „Régi játék. A szalonok ifjúsága kedvelte egykoron: burkoltan lehetett udvarolni, 'virágnyelven' szerelmet vallani a játék során. Mi más formában, más céllal használjuk. A kitaláló kimegy a teremből. A többiek megbeszélés alapján választanak valakit a bent maradók közül: az ő személye lesz a kérdések tárgya. A kitaláló visszajön, és 'Mi lenne, ha...?' kezdetű kérdéseket feltéve kell a válaszok alapján rájönnie, kire gondoltak a többiek. A kitaláló maga dönti el, hogy milyen taktikával kérdez. Adhatja ugyanazt a kérdést mindenkinek, a csoport felének, vagy még kisebb részének, de külön-külön, személyre szólóan is kérdezhet.”

Ez az ön- és társismereti játékká formált szalonjáték a kiindulási alap a konvenció fejlesztése, alakítása során. A csoportunk a dráma során ennek a konvenciónak a keretei között azt vizsgálhatja, hogy ha hősünk olyan maradna, amilyennek a kontextusépítés során közösen megalkottuk, akkor a jelenlegi körülmények extrapolációjával (például, ha ilyen maradna a viselkedése, akkor) a jövőben milyen következményei lennének, illetve lehetnének a cselekedeteinek. „Tételezzük fel, hogy a figura nem változna jelentősen...” – és az idősík váltásával máris a lehetséges jövőbeli következményeket szemléltető jelenetek kidolgozásával és elemzésével vizsgálhatjuk, hogy mire vezethet a jelenlegi döntés, helyzetmegoldás, viselkedés stb. Vagyis mi lenne, ha...?

Példa: A *Rómeó és Júlia* kerettörténetén belül maradva azt nézzük meg, hogy ha Rómeó nem a város főterén keresztül megy haza az esküvőjéről, és nem akad össze Tybalttal és bandájával (nincs párbaj, nem öli meg a felesége unokatestvérét, nincs száműzetés), akkor milyen férj lenne belőle, hogyan élné meg a hétköznapi helyzeteket annak alapján, amit már tudunk róla, a viselkedéséről, a helyzetmegoldásairól.

